

Gelecek Hakkında Düşünceler: Ermenistan 2020 Projesi

Hacali Necefoglu*

XXI. yüzyılda değişim hızı artmakta-
yken insanlar, müesseseler, devletler hem
ayakta kalabilmek için, hem de yeni ortaya
çıkarmakta olan fırsatları kendi lehlerine çe-
virebilmek için ister istemez gelecek pers-
pektiflerine, öngörülerine daha fazla sarılma
ihtiyacı duyuyorlar. Birçok ülkeler geleceğin
neler getireceğini, geleceğe hazırlanmak için
neler yapmak gerektiğini kendi ihtiyaç ve çı-
karları ışığında inceliyorlar.

Yeni yüzyılın hız, teknoloji dünyasında
nelerin, nasıl, kimler tarafından yapılması
gerektiğini her taraflı anlamamız için gelecek
bilimcilerine (fütürologlara) ihtiyaç duyulur¹.
Fütüroloji çalışmalarına Türkiye’de uzgörü
de diyorlar (uzağı görme çabaları)².

ABD’de elli yıldır ki gelecek tahminle-
ri yapılmaktadır. Japonlar geçen asrın yetmişli
yıllarında ilk uzgörü çabalarını Delphi yon-
temiyle yapmışlardır. XX. yüzyılın sonuncu on
yılında başlarında ABD kritik teknolojilere
yoğunlaşırken, Almanya’da Delphi anketleri-
ni Japoncadan çevirerek uzgörü çalışmalarına
başlamışlardı. İngiltere’de bu çalışmalar 1994

yılından devam ediyor. Rusya’da böyle çalış-
malar “2015 Klübü” projesi adı altında “Rus-
ya’nın Geleceği İçin Çalışan Profesyoneller
Birliği”nde yapılmaktadır³.

Türkiye’de de uzgörü çalışmaları yü-
rütülmektedir⁴. Türkiye’nin 2023 yılında ge-
leceği yer hakkındaki tartışmalara ışık tutan,
M. Atilla ÖNER ve ark. tarafından yazılmış
“Ulusal Uzgörü Çalışmaları ve Türkiye İçin Bir
Yöntem Önerisi” adlı kitabı örnek olarak gös-
terebiliriz⁵.

Bu bildiri de komşu ülke Ermenis-
tan’da, nam-ı diğer Hayastan’da yapılan “Er-
menistan-2020” uzgörü çalışması⁶ hakkında
bilgi vermeği düşünüyorum.

- Gerek Ermenistan’dan ilgili şahıslar,
gerekse de Belçika, İngiltere, Alman-
ya, Kanada, Rusya, ABD, Fransa vs.
ülkelerden Ermeniler ve ilgili şahıslar;
- Ekonomi, insan ve toplum gelişimi ile
ilgili tecrübeye ve stratejik görüşlere
sahip ünlü ve başarılı profesyoneller;
- Gelecekte Ermenistan’ın gelişmesi ile
ilgili çeşitli görüşlere sahip iştirakçiler;
- Sorunların çözümünde zengin tecrü-
beye sahip insanlar: araştırmacılar, ya-
raticılar, düşünürler, iş adamları;
- Projeye vurgun, kendilerine emin,
azimli insanlar;
- Ermenistan’ın geleceğini oluşturmak
için katkıda bulunmağa hazır insanlar

bu projede birleşmiştiler.

(* Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Kafkasya ve Orta Asya Araştırma Mer-
kezi, Kars, Türkiye

- (1) Mehmet ÖGÜTÇÜ. Gelecek, Aslında Şimdi Başlıyor. “2023 Tür-
kiye Vizyonu” – Stradigma, Mayıs 2003, Sayı 4 (Bkz.: <http://www.stradigma.com/turkce/mayis2003/ekler/vizyon.html>).
- (2) Lütüfihak ALPKAN. Uzgörü Çalışmasının Kavramsal Çerçevesi ve
Yöntemi. Kocaeli Sanayi İçin Teknolojik Uzgörü Raporu (Bkz.:
<http://www.gyte.edu.tr/d/02Metodoloji.pdf>).
- (3) <http://www.club2015.ru>
- (4) Mehmet ÖGÜTÇÜ. 2023 Türkiye Vizyonu. – Turkish Time, 15
Haziran 2003, Sayı 17; Cahit GÜNAYDIN. TR-2023 Yeniden Ya-
pılanma Projesi (<http://www.danismend.com>).
- (5) M. Atilla ÖNER, Alper ASLAN, Mustafa DOĞRU. Ulusal Uzgö-
rü Çalışmaları ve Türkiye 2023 İçin Bir Yöntem Önerisi. Boğaziçi
Üniversitesi Yayınevi, 2000, İstanbul.
- (6) <http://www.armenia2020.org>

Ermenistan 2020 Projesi'nin Koordinasyon Konseyi

1. *Ruben AGANBEGYAN* – Rusya, Troika Dialog Şirketler Grubu, Genel Müdür; 02.10.2003 tarihinden Renaissance Capital Şirketinde Müdür

2. *Andere ADONIAN* – Almanya, McKinsey & Company Inc., Müdür

3. *Noubar AFEYAN* – ABD, Flagship Ventures, Genel Müdür

4. *Ruben VARDANIAN* – Rusya, Rosgosstrakh, Genel Müdür

5. *Grant VARDANYAN* – Ermenistan, Grand Holding, Başkan

6. *Pierre GURDJIAN* – Belçika, McKinsey & Company Management Consulting, Müdür

7. *Movses DZAVARIAN* – Ermenistan, “Armenal” Alüminyum Fabrikası, Genel Müdür

8. *Andrew MKRTCHYAN* – Ermenistan, “Ameria” Yatırım-Konsalting Şirketi, Müdür

9. *Smbat NASIBIAN* – Ermenistan, Converse Bank, Başkan

10. *Robert von REKOWSKY* – İngiltere, Fidelity Investments, Portföy Yöneticisi

11. *Thomas SAMUELIAN* – ABD, Arlex International Ltd., Müdür

12. *Asbot KHACHATURIANTS* – Rusya, Ticaret ve Ekonomik Gelişim Bakanlığı, Müsteşar

Ermenistan-2020 Projesini Amaçları

- Ermenistan'ın gelişmesine destek olacak grupların oluşturulması.
- Ermenistan Cumhuriyeti'nin muhtemel uzun süreli gelişim perspektifleri hakkında diskusyonlar düzenlemek.
- Proje sonuçlandığında “Ermenistan için senaryolar” oluşturmak.

Bu proje mevcut ve tahmin edilen milli önceliklileri de içeren ve Ermenistan için özel hazırlanan senaryolar toplusu olacak. Ülkenin iktisadi ve siyasi kalkınma süreçlerini de önceden görmeğe ceht edilecek. Bu senaryolar ne teklif, ne de Ermenistan hükümeti ve iş dünyası için yönetmelik niteliği taşıyacaklar. Ama bilgilerini Ermenistan vatandaşları ile paylaşmaya hazır profesyonellerin eksper fikirlerini temel olan bu senaryolar gerek hükümet, gerekse de iş dünyası tarafından kullanıla bilir.

Projenin esas amacı –tartışmalara ahalinin tüm sosyal tabakalarını, özellikle gençleri, celp etmek için çeşitli vasıtaları kullanmakla nihai ürünü meydana getirmektir.

Proje organizatörleri, proje fikrini destekleyen, katılımcı, veya bilir kişi, veya bilgi kaynağı olarak çalışmak isteyen yüzden fazla kişi ile ilişki kurmuşlar. Proje, onun hayata geçirilmesine yardım etmek isteyen katılımcı, bilir kişi ve yerel ve uluslararası kurumlara açıktır.

Proje çerçevesinde Ermenistan'daki iştirakçiler, Arjantin, Belçika, Kanada, Rusya, ABD ve Fransa'daki Ermenilerle birlikte aşağıdaki etkinlikler yapılmıştır:

1. İş dünyası ve kilise temsilcileri, siyasi liderler, devlet bürokratları, büyükelçilerle mülakatlar yapılarak aşağıdaki konularda görüşleri alınmıştır:

- Ermenistan'da cari iktisadi durum, değişim mekanizmaları.
- Son on yılda ekonomik kalkınmada kaybedilen imkanlar ve kayıp sebepleri.
- Önümüzdeki 20 yılda Ermenistan Cumhuriyeti'nin kalkınmasını etkileyebilecek esas hareket verici güç ve bu gücün etkileme yolları.
- Ülkenin iktisadi büyümesi önündeki engeller ve bu engellere tesir mekanizmaları.

- Ermenistan'ın dış politika meseleleri ve dış politikanın imkanlarının azami kullanılabilmesi için yapılması gereken faaliyetler.
- Ermenistan'ın kalkınması için en ilginç fikirler.

2. Proje çerçevesinde adı geçen mülakatların her taraflı analizi yapılmış ve proje çalışmaları için temel bilgi kaynağı olması düşünülen "Ermenistan: Politika ve Ekonomi" konulu kısa rapor hazırlanmıştır.

Projenin yapım aşamaları üç kısma ayrılıyor.

1. Aşama

- Proje çalışma planının hazırlanması, iştirakçilerin davet edilmesi, bürokratik ve mali meseleleri halli, etkinlikler takviminin oluşturulması.
- Gerek Ermenistan'dan, gerekse de Ermenistan dışından (ABD, Rusya, Fransa, belki Azerbaycan ve Gürcistan'dan) bilir kişiler gruplarının belirlenmesi.
- Sosyoloji, siyaset, nüfus vs. konularında eksperlerin Projede iştirak etmek için davet edilmeleri.
- Başka ülkelerde benzer projelerde iştirak etmiş eksperlerin aranması.
- Proje iştirakçileri Genel Toplantısında müzakere edilecek konuların belirlenmesi.
- Önceden belirlenmiş konular üzere grup tartışmalarının ve fikir alışverişinin yapılması.
- Gruplarda müzakereler, yaratıcı fikir arayışı (beyin fırtınası), tüm iştirakçilere kendi fikirlerini, Ermenistan'ın geleceği hakkında görüşlerini ifade etmeğe imkan verecek şekilde organize olunuyor.
- Görüşme zamanı konuşmacılar birkaç problemle ilgili katılımcılara müracaat

ettikten sonra, gruplarda tartışmalar devam eder.

- İnsanların risk etmekten korkmadıkları, başkalarının fikirlerini geliştire ve seçilmiş faaliyet yolunu destekleyebilecekleri dayanışma ve karşılıklı anlaşma havasının oluşturulmasına dikkat edilmelidir.

Birinci Aşamanın Sonu – Proje İştirakçilerinin Birinci Genel Toplantısı

Proje İştirakçilerinin Birinci Genel Toplantısı 19-21 Temmuz 2002 tarihlerinde Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'da toplanmış. Toplantıda ABD, Almanya, Arjantin, Fransa, İngiltere, Kanada, Rusya ve başka ülkelerden 70'in üzerinde kişi iştirak etmiş.

Toplantıda iki esas oturum yapılarak, çalışma beş grubu eşzamanlı olarak faaliyet göstermiştir. Birinci oturumda proje, uygulanan metodoloji ve müzakere konuları takdim edilmiştir: Sermaye, Tanzim, İnsan kaynakları, Jeopolitik, Kültür.

Esas konular üzere beş konuşmacı bildiri sunmuş ve bu bildiriler, takdim edilen konular üzere grup tartışmaları için mesnet noktası olmuş. Grup tartışmalarını *Wilson Learning Şirketi* profesyonelleri yürütmüş. Grup katılımcılarının seçtikleri liderler Ermenistan'ın geleceği hakkında grup fikirlerini ve görüşlerini (arzularını) oluşturarak, ikinci oturumda dinleyicilere takdim etmişler. Her sunumdan sonra sunucular katılımcıların sorularını yanıtlamışlar.

İştirakçilere şimdiki aşamadan Ermenistan'ın karşılaştığı esas problemleri teşhis ederek, bu sorunların çözüm yollarını ve çözüm yollarındaki engelleri aşıkarmak önerilmiştir.

8 Nisan - 20 Haziran 2003 tarihleri arasında Erivan ve Moskova'da, aşağıda listesi verilen, Ermenistan Cumhuriyeti'nin ünlü ekonomi, kültür ve siyaset temsilcileri

ile eksklüziv mülakatlar yapılmıştır. Mülakatların amacı ülkedeki cari durum hakkında Ermenistan'dan otoriteli fikirlerin ve Ermenistan Cumhuriyetinin uzun süreli perspektif gelişimine ilişkin mülakatçıların kişisel tahminlerini Ermenistan 2020 Projesi iştirakçilerine iletilmesi olmuştur.

1. *Grant BAGRATYAN* – Erivan Konyak Fabrikası, Başkan Yardımcısı

2. *Timotthy JONES* – 1999 yılından itibaren İngiltere'nin Erivan Büyükelçisi

3. *II. GAREGIN* –Tüm Ermenilerin Katalikosu

4. *Armen KHACHATRYAN* – E.C. Milli Meclis Başkanı

5. *Vardan OSKANYAN* – E.C. Dış İşleri Bakanı

6. *Perch ZEİTOUNTSYAN* – Ünlü Yazar

7. *Naira MELKOUMYAN* – “Yukarı Karabağ” Dış İşleri Bakanı

8. *Owaise SADDATH* – Dünya Bankası'nın Ermenistan Temsilcisi

9. *Charles GREGORY* – HSBS Erivan Ofisinin Başkanı

10. *Fadey SARGSYAN* – E.C. Bilimler Akademisi Başkanı

11. *Rafael PAPYAN* – Anayasa Mahkemesi Üyesi

12. *Hranoush KHARATYAN* – Etnograf, Kadın Hakları Savunucusu

13. *Abel AGANBEKYAN* – R.F. Bilimler Akademisi Asıl Üyesi

14. *Vladimir ARUTYUNOV* – Petrol-Gaz Sanayisinde Yönetici

Ermenistan 2020 İçin Yapılan Mülakatların Analitik Değerlendirilmesi

Eksperlerin çoğu Ermenistan'ın gelişimini ilk önce Karabağ münakaşasının çözüm

perspektifiyle ve daha genel planda *Azerbaycan ve Türkiye* ile iyi komşuluk münasebetlerinin düzeltilmesiyle bağlıyorlar. Bu meselede, eksper reylerine esaslanarak iki eşit önemli etkeni ayırmak mümkündür: Karabağ münakaşasının barışçıl çözümü ve 1915 yılı “soykırımı”nın tanınma meselesi.

Bu etkenlerin bir biri ile bilinen derecede ilişkili olduğu düşünülüyor. Sonraki çalışmalar bu sorulara cevap aramalıdır: bu etkeni belirsiz adlandırmak mümkün mü, yani çok büyük olasılıkla tahmin edilebilecek olayların gelişme versiyonu mevcut olabilir mi, veya bu çok etkenlere bağlıdır ve/veya belirli bilgi el çatılmazdır. Bu değerlendirmeye bağlı olarak ya bunu Ermeni toplumunun gelişim şeklini kati olarak etkileyecek başlıca belirsizlik olarak hesap etmek ve uygun olarak bunu senaryo etkeni olarak işleme koymak, ya da ek araştırma yapmak lazımdır.

Mümkün araştırma konuları: Türk toplumunun ve ayrıca siyasi güçlerin, Türk araştırmacılarının 1915 yılında soykırım yapıldığını itiraf etmeğe hazır olması meselesi; dış siyasi alanda hiçbir değişiklik olmadan Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan toplumunun (ayrılıkta sınır bölgeleri nüfusunun, iş adamlarının, münakaşadan en çok zarar çekmiş tarafların (kaçkınların) ekonomik işbirliğine hazır olmaları meselesi; münasebetlerin normalleşmesi için engel gibi soykırım meselesi ile Karabağ münakaşasının karşılaştırılması.

İkinci etken – *diaspora*. Diaspora değerlendirmeleri bir birinden farklıdır. Diasporanın iki esas rolünü ayırmak mümkündür: Ermenistan'daki durumu iyi tasavvur edemeyen, romantik haleti ruhiyesi, nostaljik “sembolik” Ermenilerden oluşan diaspora imajı; ikinci imaj, birinci ile çelişmeyen – yurt dışında başarılı olup, Ermenistan ekonomisine yatırım yapmakta ekonomik çıkar bulmayan rasyonel iş adamları. Sonuncular, yalnız sermayenin değil, teknoloji ve kültürle de ekonominin gelişimine güçlü ivme verebilirler.

Eksperlerin çoğu diasporanın dış politika meselelerinde (Karabağ, soykırım, Türkiye ile münasebetler, Cavahetiya) saldırgan niyetini menfi değerlendiriyorlar. İngiltere ile uzlaşmalı anlaşma yapılması neticesinde diasporanın ekonomik gelişimde mühim rol oynadığı İrlanda'yı emsali gösteriyorlar (Timothy JONES).

Üçüncü etken – *kilise*. Kilisenin de rolü farklı değerlendiriliyor. Bir taraftan, kilisenin çalışma ettiğinin, dürüstlüğün oluşturulması, devletin yaratılması, milliyet ve dininden asılı olmayarak insana karşı hoşgörünün ve inamın oluşturulması (Owaise SADDATH), münakaşaların çözümü, dini ve etnik müsamahasızlığın zayıflatılması sürecindeki rolü. Kilisenin parlamento veya hükümet nezdinde danışma organı rolü (Rafael PAPYAN). Hıristiyan değerleri ile ekonomik gelişimin nispeti meselesinde genel fikirler bir biri ile çelişmiyorlar, onların sentezi mümkündür.

Dördüncü etken – *göç*, özellikler gençlerin göçü. Hranoush KHARATYAN'a göre göç Ermeni toplumunda tabii seçme (doğal ayıklanma) yapmış. Geride kalanlar, toplumun pasif, adapte olamayan fertleri kalmıştır. Kötü ekonomik durumla birlikte, daha çok geleceğe inamsızlık ve geleceğin oluşturulmasında rol alma imkanının olmaması göçün esas sebepleri olarak görülüyor. Toplumun sosyal kutuplaşması da, bazı eksperler tarafından göç etkenlerinden biri gibi gösteriliyor. Örneğin elit tabakanı kapallığı, belirli elit çerçevesinde kadro değişikliğinin imkansızlığı (Hranoush KHARATYAN). Mülakatlarda Erivan ve bölgeler veya kentle köyler arasında kutuplaşmaya değinilmiyor, bu da bu etkenin önemsiz olarak kavranılmasıyla izah edilebilir.

İnsan kaynakları da farklı değerlendirilmiştir. Bu farklılık karşılaştırma sistemlerindeki farklılıktan doğuyor.

Reformların sırasında da fikir ayrılıkları var. Bazıları, önce ekonomik reformların

yapılmasını, serbest piyasa için koşulların, yatırımların akışının temin edilmesini, sonra demokratik sürecin yapılmasını Çini örnek vererek savunuyorlar. Bazılarına göre manevi temel olmadan ekonomik gelişmenin anlamı olmayacağını söylüyorlar.

Senaryolar gelişiminin mümkün şekilleri:

Dubai'ye (BAE) benzer bölgesel merkez. Vizyon: *gate, service center*. Bu, iyimser senaryonun esas elemanlarından biri sayılabilir. Bazı eksperler (Owaise SADDATH, Charles GREGORY) bu senaryonun gerçekleşme ihtimalinin çok düşük, pratik olarak gerçekleşemez olduğunu düşünüyorlar. Charles GREGORY'ye göre bunun için çok büyük yatırımlar gerekiyor. Owaise SADDATH'a göre ise bölgesel seviyede istikrarsızlık, tüm bölgenin menfi imajı bu senaryonun önünde engel olabilir.

Mahalli "stakeholder"ler. İlk önce iş ve politik elit, patronlar ("oligarch"lar). Gelişimin frenlenmesinin bu gruptan kaynaklandığı düşünülüyor. Bunlar Ermenistan'daki iş alanlarının büyük bir hissesini kontrol eden, ya iktidarda olan, yada politikada çok kuvvetli ilişkileri olan sayı yüzü geçmeyen kişilerdir. Münakaşa alanındaki durgunluk vaziyetinde onların meraklı olmaları gerçek çözüm imkanlarını önlemektedir. İktidarın tefrik edilme (segregation) süreci bitmiş ve kapalı elit grubu oluşmuştur. İktidar yapısı şahıslara endekslenmiş, iktidar mücadelesi oy uğrunda mücadele ile değil, başka yöntemlerle yapılıyor.

Eksperlerin çoğunun fikrinde yurt dışında iki tip Ermenistan imajı takdim edilebilir: insani yardıma ihtiyacı olan fakir ülke ve ikincisi, yatırımlara ihtiyacı olan aktif gelişen bir ülke. Bu imajları çelişip çelişmemesi konusunda fikir ayrılıkları mevcuttur. Bazıları çeliştiği görüşündedirler ve Ermenistan'a yardım programlarının ekonominin oluşmasına

yardım etmediğini, aksine mani olduğunu savunuyorlar.

Başarılı gelişen ülke yaratılmasındaki ana etkenlerden biri de kahramanın rolüdür. Ermenistan'daki tüm alanlarda istikrarsızlıktan doları, eksperlerin çoğu istikrarı temin edebilecek bir şahsın meydana çıkmasının gerektiğini sanıyorlar. Charles GREGORY'ye göre bu şahıs, ülkenin iş projesi gibi faaliyet göstermesini sağlayabilen başarılı bir iş adamı olabilir.

Eksperlerin fikrinde şu an Ermenistan'daki stratejik gelişim alanları şunlardır: Turizm, İT sektörü, tarım (özellikle, meyve). Eksperlerin tümü iletişim teknolojilerinin büyük potansiyeli olduğunu ve Ermenistan'da iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi istikametinde çaba sarf edilmesinin gerektiğini söylemektedirler. Çünkü bu alanın bir sıra üstünlükleri var: taşıma, aletler için büyük yatırımlar gerektirmez, yalnız insan kaynakları gerektiriyor.

Ermenistan'ın turizm potansiyeli de dünya turizm piyasasında kendi yerini tutabilir. Değerlendirmelere göre nüfusun belirli bir kısmının "plaj izni" yerine "entelektüel izin" kullanmak imkanı ve isteğine sahiptirler. Turizmin gelişmesi için esas şartlardan biri bu alanda bölgesel işbirliğinin oluşturulmasıdır. Turizm, ülkenin uluslararası piyasalarda tanınması ve dolayısıyla ülkeye yatırımların çekilmesi açısından da önemlidir. Ama Ermenistan'ın olumsuz imajı bu konuda negatif bir etkidir.

Ermenistan'ın gelişmesini gerçekten etkileyen ana etkenin bölgedeki durumun olduğunu tüm eksperler kaydederler: Gürcistan'daki siyasi ve sosyal istikrarsızlık, uluslararası planda İran'ın tecridi. Bölgenin imajı, mevcut etnik münakaşaların (Karabağ, Abhazya) çözümlenmemesi, potansiyel gerilim odakları (Kürt bölgeleri, Osetya, Acaristan, Güney Azerbaycan, Cavahetiya) Ermenistan'a yatırımların artmasını engelliyor.

2. Aşama

- Birinci genel toplantı materyallerinin işlenmesi. Materyallerin Proje web sayfasında yerleştirilmesi, materyallerin toplantı iştirakçilerine gönderilmesi, broşürler oluşturulması.
- Projenin birinci aşamasında belirlenen konular üzere araştırmaların organizasyonu ve yürütülmesi.
- Araştırma materyallerinin analizi ve proje iştirakçilerine takdimi.
- Bir sonraki stratejilerin ve senaryo araştırmalarının mantığının geliştirilmesi.
- Proje çalışmalarına yeni katılımcıların celbi (ilk grubun %30'undan fazla olmamak koşulu ile).
- Senaryo gelişmelerinin esas istikametlerinin belirlenmesi.
- Takdim olunan araştırma neticeleri esasında gruplarda çalışmaların devam ettirilerek senaryoların geliştirilmeleri.

İkinci Aşamanın Sonu – Proje İştirakçilerinin İkinci Genel Toplantısı

Proje İştirakçilerinin İkinci Genel Toplantısı 16-18 Mayıs 2003 tarihlerinde Yunanistan'ın başkenti Atina'da yapılmış. Toplantıda projeye sonradan katılanlarda dahil 75'den fazla kişi iştirak etmiş. Toplantının esas amacı, Koordinasyon Konseyi Üyeleri ve iştirakçiler tarafından önerilmiş aşağıdaki yedi senaryo varyantının detaylarının işlenmesi sürecine katılımcıların celp etmek idi:

1. Ermenistan AB'ye kabul ediliyor. Eve Dönüş.
2. *Ermenistan Rusya'ya birleşiyor. Hepsizli Nikah.*
3. *Korporasyonların (Loncaların) ardınca gelişme. Nuh Parkı.*
4. *Suriye senaryosu. Şam Yolunda.*
5. *Singapur senaryosu.*

6. *Balkanlaşma.*

7. *Doğu ekspresi.*

Önerilen senaryoların detayları üzerinde çalışmalar daha önce tamamlanmış ve iştirakçilere takdim edilmiş 13 araştırmanın neticeleri esasında yapılmıştır:

1. Araştırma. Ermenistan'da Kamu ve Özel Sektörler Arasında İşbirliğinin Rolü ve Potansiyeli

Araştırma Konusu

Araştırmanın başlangıcında Ermenistan'da kamu ve özel sektörler arasında potansiyel işbirliği (Public Private Cooperation - PPC) için gereken koşullar gözden geçiriliyor. Sonra bu işbirliğinin çeşitli alanlarındaki üstünlükler ve yetersizlikler ele alınıyor. Sonuçta, PPC'nin a) kamu sektöründe verimliliğin artmasına neden olan yönleri ile, b) özel sektörün büyümesini temin edecek yönlerine dikkat veriliyor. Ek olarak özel çıkarların PPC'ye etkisi analiz ediliyor.

Esas Araştırmacılar: David GRIGORIAN – IMF

Richard BEILLOCK- University of Florida

Yardımcı Araştırmacılar: Brien DESILETS, Urban Institute

Aleksandr GEVORKYAN, Bearing Point

Tiffany PETROS, DFI International
Joseph SİMONİAN, University of California, Santa Barbara

Esas Sonuçlar

1. İstenilen ortaklıkta karşılıklı menfaat ortaklarıdaki para ve yeteneğin farklı tipleri ve miktarı sayesinde oluşuyor. Ortakların kuvvetli yönleri bir birinin zayıf yönlerini telafi ettiğinde ortaklık daha verimli oluyor. Böyle tamamlamıcılık (complementarity) ve bunun neticesinde oluşan potansiyel istenilen

toplum için karakteristiktir. Aşağıdaki etkenlerden dolayı Ermenistan'da PPC potansiyeli özellikle önemlidir:

- Hükümetin büyümeği teşvik etme imkanlarını sınırlayan, geçiş dönemi ülkeleri için genel ve Ermenistan için spesifik problemlerin mevcudluğu;
- Kamu ve özel sektör potansiyellerinin yavaş gelişimi ve özel sektördeki önemli problemler;
- Diaspora, sivil toplum örgütleri ve yabancı şirketlerle işbirliğinin artırılmasındaki mühim potansiyel.

2. PPC kamu sektörüne aşağıdaki alanların verimliliğini artırmakta yardım edebilir:

- Tarihi abidelerin yönetimi gibi esas işlevlerde,
- İktidarın yasama ve yürütme işlevlerinde,
- Hükümete ait olu, ama özel mülkiyet olmağı talep eden aktifler.

3. PPC özel sektöre aşağıdaki gibi yardım edebilir:

- Bilgideki boşlukları ve enformasyon yetersizliğini azaltmak,
- Ortak faaliyetle ilişkili sorunları asgariye indirmek,
- Zayıf pazarların negatif etkisini düşürmek,
- Kaliteyi ve standartlara uygunluğu temin etmek.

4. Özel çıkarlar değişimi teşvik edebilir veya PPC faaliyetini engelleyebilir. PPC çerçevesinde geniş görüşlerin ve yeteneklerin bulunması nedeniyle özel çıkarların müspet etkisi yükseltilebilir ve menfi neticeleri kontrol altına alınabilir.

Mümkün senaryolar için önemi

Kamu ve özel sektörler arasında işbirliği önerilen tüm senaryolarda mümkündür.

Ama PPC bilgi alışverişini ve sektördeki şeffaflığı talep ettiğinden, daha özgür toplumun öngörüldüğü toplum senaryolarına bu işbirliğinin imkanları daha çoktur.

2. Araştırma. Verimlilik Artımı ve “İletişim Toplumu”na Geçiş

Araştırma grubu

André ANDONIAN - McKinsey & Company, Munich

Avetik CHALABYAN- McKinsey & Company, Moscow

Jens DINKEL - McKinsey & Company, Munich

Pierre GURDJIAN - McKinsey & Company, Brussels

Tavakolian MORGAN - McKinsey & Company, Moscow

Vincent PALMADE - McKinsey Global Institute, Washington/Dubai

Araştırmanın amaçları

1. Ermenistan ekonomisinin çeşitli sektörlerinde verimliliğin keskin artımı için geliştirilmiş mikroekonomik kollar konseptinin hazırlanması;

2. Ermenistan ekonomisinde gelecek vadeden sektörlerinden birinde – program temini ve iletişim teknolojileri sektöründe mümkün büyüme yollarının aşikar edilmesi;

3. Ermenistan 2020 inisiyatifi çerçevesinde senaryo geliştirilmesi müzakerelerinde kullanılmak için karşılaştırılacak veriler için uygun veri bankasının hazırlanması.

Esas Sonuçlar

Ermenistan’da aşağıdaki sektörlerde emek verimliliğini artırma ve yeni iş yerleri açma imkanları vardır:

- Turizm ve hizmet sektörü
- Metalurji
- Kuyumculuk ve elmas mamülleri
- Program temini ve iletişim teknolojileri

- Bankacılık ve sigortacılık
- Elektronik ve yüksek kaliteli aletler
- Gıda sanayisi
- Telekomünikasyon
- Sağlık

Bu artımı temin etmek için yapısal reformların önceliklerini belirlemek, onları gerçekleştirmek, büyümeyi engelleyen sektörlerarası olumsuz etkenleri lağv etmek. Esas sektörlerarası olumsuz etkenler şunlardır:

- Vergi siyaseti
- Emeğin yasal muhafızası
- Vergi toplama pratiği
- Özel sektöre imtiyazlar
- Dövlər yönetiminin etkinliği
- Yönetimin ehliyeti
- Rakabet yoğunluğu

Ermenistan’da program temini ve iletişim teknolojileri sektöründeki büyüme (1999-2002’de yıllık ortalama %17) yüksek teknolojiler alanındaki Sovyet mirası ve kaliteli iş kuvvesinin mevcudluğu ile ilgilidir. 2002 yılında 2500 elemanın çalışmış olduğu bu sektörün geliri 40 milyon Dolar olmuştur.

Araştırmacılar Ermenistan’da program temini ve iletişim teknolojileri sektöründeki büyüme temini etmek için aşağıdaki tavsiyelerde bulunuyorlar:

1. Eğitim sistemine hükümet desteğinin artırılması;
2. Hizmetin esas kullanıcısı olarak ve büyüme koşullarının teminatçısı olarak hükümetin artırılması;
3. Öncü dünya şirketlerinin Ermenistan’a celbi;
4. Yerel şirketlerin ihracatını destekleyecek güçlü ajansın oluşturulması;
5. Sektörü destekleyecek mevcut birimler arasında eşgüdümün temini;
6. Yerel şirketlerin stratejik yönetimlerini ve büyüme potansiyellerini aktif kullanmalarını teşvik edilmesi.

3. Araştırma. Ermenistan: Rüşvetçilik ve Devlet Yönetimi Işığında Çağdaşlaşmanın Perspektifleri

Araştırma konusu

Ermenistan’da rüşvetçiliğin (corruption) ve yönetim sisteminin, bunlara tesir eden etkenlerin ve bu etkenlerin ülke gelişiminin mümkün senaryolarındaki rolünün analizi.

Araştırma grubu

INDEM Fondu (Moskova) eksperlerinden oluşmaktadır:

Dr. G. SATAROV - INDEM Fondu Başkanı, Grup Başkanı

Dr. M. KRASNOV - hukukçu

M. LEVIN - iktisatçı

V. RIMSKI - Department of Sociology Head, INDEM Fondu Sosyoloji Bölüm Başkanı

Esas sonuçlar

Ülkede rüşvetçilik, rüşvetçiliğin seviyesi ve yapısı, evvela, devlet yönetiminin, ekonominin, sosyal alanın verimsizlik göstergesidir. İkincisi, rüşvetçilik, onu doğduran problemleri daha da derinleştiriyor ve bu da ülkenin çağdaşlaşma perspektiflerini önemli derecede etkiliyor.

Küçük bir ülke olan Ermenistan liberal ekonomisine rağmen sosyal münasebetlerin patriarkal karakteri ve kökleşmiş rüşvetçilik, siyasetin, ekonominin, maişetin tüm yönleriyle sıkı bağlıdır. Aynı şeyi yönetim sisteminin duru hakkında da söylemek mümkündür. Yapılan araştırma rüşvetçilik ve ülke yönetimi ile sıkı bağlı olan aşağıdaki etkenleri ayırmağa esas vermiştir.

Sosyal münasebetler alanında: aşırı yüksek etnik homojenlik ve sabit milli bilinç; geniş kendini tanımlama: Ermenistan “büyük aile” gibi; geniş aile ve klanlar çerçevesinde geleneksel münasebetlerin yüksek tesiri; yüksek kültür ve eğitim düzeyi; düşük suç düzeyi.

Dış politika alanında: “abluka”; Yukarı Karabağ problemi ve Azerbaycan’la münasebet; diğer yakın komşularla (Gürcistan, Türkiye, İran) münasebetler; Rusya ile münasebetler; diasporanın etkisi; Batı’nın etkisi.

Politika alanında: muhasara şartında yaşam atmosferi; dış politik etkenlere (Karabağ, Rusya) yüksek bağımlılık; parti sisteminin ve parlamentarizmin etkisizliği; sivil toplumun zayıflığı; klanların belirlediği politik ayırım, yetersiz ana yasal model; geleneksel münasebetlerin seçimlere etkisi; siyasi elitin bir kısmının çıkarları ile diaspora çıkarları arasındaki ziddiyetler.

Ekonomi alanında: yüksek olmasa da sabit büyüme; aşırı tekelleşmiş sektörlerin ve dış politik bağımlı sektörlerin GSMH’da yüksek payı;piyasa altyapısının zayıflığı; KOBİ’lerin zayıflığı; piyasalara girme zorluğu; diaspora destekli ödeme kabiliyetli talep; “abluka” bahanesiyle rant elde etmek.

Yönetim, hukuk ve rüşvetçilik alanında: mahkeme sisteminin zafiyeti (rüşvet ve bağımlılık); bürokrasinin işleyişindeki kusurlar; devlet memuriyeti reformundaki yarım yamalak tedbirler; iş hayatı ile iktidarın sarmaşması; üst yönetimde yüksek düzeyde rüşvetçilik; iktidarı ve iş hayatını ele geçirmenin düşük düzeyi; maişette yüksek düzeyde rüşvetçilik; rüşvetçiliğin geleneksel sosyal münasebetlerle ilişkisi; ahalinin rüşvetçiliğe ikili münasebeti.

Gelecek senaryolar için ilkin neticeler

İki-üç yıla şimdiki ekonomik büyümenin durmasını beklemek mümkündür. Hali hazırda alt yapının ve KOBİ’lerin geliştirilmesine dayalı ekonomik büyüme için koşullar oluşturulmamıştır. Esas engeller –yönetimin düşük kalitesi ve rüşvetçilik.

“Abluka”nın kaldırılması ve Ermenistan arazisinin enerji taşıyıcıları için tranzit olarak kullanılması gibi mümkün olabilecek elverişli dış politik gelişmeler, şimdiki koşul-

larda bariz tehlikelerle sonuçlanabilir: ekonomide – dengesizliğin artması, yönetimde – rüşvetçiliğin artması.

Tüm bunlar olumlu senaryoları istisna ediyor. İstenilen olumlu senaryo için üç zarru koşulda gerçekleşebilir: politik sistemin değişmesi, yönetimin değişmesi, rüşvetçiliğin azalması.

4. Araştırma. Diaspora ve Ermenistan'ın Geleceği

Araştırma konusu

Ermenistan – diasporası köklü nüfustan çok olan az sayıda ülkelerden biridir. Diaspora Ermenistan'ın gelişim anahtarı olarak ta tanınmaktadır. 1988'de Karabağ hareketinin başlamasıyla diasporanın rolü değişmiştir. Ekonomik, hayırperverlik, jeopolitik ve kültürel ilişkiler artmış.

Araştırma grubu

Ermenistan'a ve diasporaya mensup sosyal bilimciler, avukatlar ve iktisatçılardan oluşan araştırma grubu Arak 29 Hayır Kurumunun himayesinde çalışmış:

Dr. Thomas J. SAMUELIAN –Grup başkanı

Dr. Aram HAJIAN

Hakob MARTİROSSİAN

Tamar HAJIAN

Esas sonuçlar

Araştırmalar dünyadaki tüm Ermenilerin esas milli prioritelerde (yeğliklerde) hemfikirdirler. Gerek diaspora, gerekse de Ermenistanlılar öncelikli mesele olarak istikrarlı ekonomiyi görüyorlar. Ermenistanlılar sırası ile Ermenistan'ın dünya Ermenileri için vatan olmasını (%66), güvenliği (%58) ve savunmayı (%48) öncelikli gördükleri halde, diaspora temsilcileri sağlık ve eğitimi (%75), rüşvetçilikle mücadeleyle (%73) ve iş bulmayı (%46)

öncelikli buluyorlar. En önemli diaspora merkezleri Rusya ve ABD'dedirler. Kanada, Fransa, İngiltere, Avustralya, Yunanistan, Yakın Doğu, Güney Amerika diasporaları milletin geleceğinde öncü etken değil, destekçi etken olarak görülmektedirler. Diasporadaki Rus-Amerikan iki kutupluluğu da dikkate alınmalıdır.

Gelecek senaryolar için ilkin neticeler

Araştırma neticesinde 2020 yılı için diasporaya münasebette altı örnek belirlenmiştir. Bunların her biri bir veya birkaç senaryoya uygun gelebilir.

1. *Teker ve tekerlek parmağı* – Ermenistan devleti milletin merkezi ve milli birliğin ocağı oluyor. Talepler ve öncelikler müşterek hareketlenmeyi oluşturarak millete enerji veriyor ve bu enerji diaspora desteği ile artıyor.

2. *İki taraflı* – Organize olunmuş diaspora Ermeni devletinin aleyhindedir. Millet iki hayati önemli hisseye ayrılıyor. Bu hisseler biri birine iki taraflı münasebetedirler: iyi halde bir birini destekleyerek, biri birini tamamlıyorlar ve kötü halde, iki kısma bölünmüş ev gibi Ermeni milletin sesi olmak ve milli mirasın muhafızı olmak hakkı uğrunda yarışıyorlar.

3. *Organize desantralizasyon* – Dünyanın her tarafından çeşitli Ermeni icmaları daha organize olarak, her biri kendi potansiyelini kullanarak çalışıyorlar.

4. *Geçici desantralizasyon* – Ermenistan kendi kendine, diaspora da kendi kendine mevcuttur. Ermenistan ile diaspora arasındaki açıklık ayrı ayrı veya geçici uzlaşma çabalarıyla kapatılabilir. Her iki taraf kendini Ermeni kültürünün esas taşıyıcısı sanıyor.

5. *Yeniden kutuplaşma* – Doğu Batı'ya karşı. Bu, Soğuk Savaşın tekrarıdır. Ermenistan istikrarsız duruma düşebilir, aşırı gerilebilir, felç olabilir, etkisiz olabilir veya iç savaşa geçebilir.

6. *Yabancılaşma* – En kötü neticelerden biri. Duyumsuzluk yerini infiale veriyor ve

bu da Ermenistan'ın çöküşüne sebep oluyor. Her iki tarafın elit tabakası "kim daha gerçek Ermenidir" mücadelesi veriyor. Asimilasyon neticesinde dünya Ermenileri arasında kültür farklılıkları daha bariz görünüyor. Dış güçler çeşitli Ermeni topluluklarına yönelik "ayırbuyur" siyaseti yürütüyorlar. Elit tabakalar arasında iç mücadele başlar, Ermenistan'da ortak planlar için zemin kalmaz.

5. Araştırma. Sınır Problemlerinin Tanzimi Perspektifleri

Ermenistan 2020 – Jeopolitik Manzara

Araştırma konusu

Ermenistan'ın jeopolitik durumu ve 2020 yılına kadar jeopolitik manzarası aşağıdaki konularla araştırılıyor:

- Ermenistan'ın esas bölgesel ve küresel güçlerle (ABD; Rusya, AB, İran ve Türkiye) münasebetleri.
- Yukarı Karabağ münakaşasına ve Ermenistan'ın Azerbaycan'la münasebetlerine odaklanarak Ermenistan'ın güvenlik meseleleri.
- Jeopolitik gelişim planında Ermenistan'ın ekonomik, ticari ve sosyal perspektifleri. Özellikle, enerji, maliye, sanayi, tarım, yeni ekonomik sektörler ele alınıyor ve siyasi tavsiyelerde bulunuluyor.
- Küreselleşme sürecinde Ermenistan'ın yeri.

Araştırma grubu

Ian BREMMER – Avrasya Grubu Başkanı

Gahmk MARKARIAN – bağımsız avukat ve araştırmacı

Alexander ZASLAVSKY – Danışma Direktörü, Avrasya Grubu

Alex BRIDEAU - Yorumcu, Avrasya Grubu

Esas sonuçlar

Ermenistan dış ilişkilerinin dengesini tamamlayıcılık (komplementarlık – complementarity) prensibi ile yürütüyor. Bölgesel güçlerle (Rusya ve İran), ve ABD ile ilişkilere bel bağlayarak Türkiye ile sorunlu ilişkilerini ve Azerbaycan'la düşman münasebetlerini dengelemeğe çalışıyor. Bu dengelemenin sebebi Yukarı Karabağ münakaşasıdır. Ermenistan'daki seçimlerin eleştirilmesi ve Amerikan siyasi desteğinin muhtemel azalması, belli bir zamandan sonra bu dengenin değişmesine sebep olabilir. Yukarı Karabağ münakaşasının çözülmemesi Ermenistan için problem olarak kalıyor. Dolayısıyla ABD ve diğer ülke hükümetleri ülkeye yatırımlarını azaltma eğilimindedirler. Münakaşalı iki ülke arasında anlaşmanın olmamasından doğan gerilim, 2020 yılına kadar iki ülke münasebetleri etkileyecek.

ABD ile münasebetler bağımsızlığının ilk on yılında sağlam idi. Ermenistan'daki demokratikleşme sürecinin yasallığı, 2003 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinin neticelerine kuşkuyla gelecekte Washington ile münasebetleri gerebilir. Bu da ABD'nin ekonomik desteğinin azalmasına sebep olur.

Barı yönlü dış siyasetine rağmen, Ermenistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana Rusya Federasyonu ile sıkı ilişkide (hem askeri, hem ekonomik ilişkide) olmuştur. Rusya Ermenistan'ın önemli ticari ortağıdır. Rusya şirketleri ülkenin enerji sektörünü ele geçirmiştir. Ekonomik münasebetin bu düzeyini devam edeceği ihtimal ediliyor.

AB ile münasebetler tümüyle ekonomik ilişkilere ve gelişimin desteklenmesine esaslanıyor. AB'de daimi temsilcisi olmasına rağmen, tahmin edilen gelecekte Ermenistan'ın AB üyesi olma şansı büyük değil. Bundan başka, ülke seçimlerin geçirilmesiyle ilgili AB tarafından artan eleştirilere maruz kalabilir.

Son on yılda İran'la münasebetler önem kazanmıştır. Türkiye ve Azerbaycan'la sorunlar kaldıkça İran ile ticari ilişkilerin önemi daha da artacaktır. Washington ve Tahran arasında muhtemel gerilim, iki ateş arasında kalmalı olacak Ermenistan için tehdit oluşturabilir.

Türkiye ile Ermenistan Yukarı Karabağ dahil bazı meselelerde ve soykırım meselesinde anlaşamıyorlar. Sınırlı temaslar sağlansa ve her iki taraf münasebetlerini müzakere etmeye hazır olsalar da, Yukarı Karabağ meselesi buna engel olacak ve sorun çıkmaza girecek.

Ermenistan Kafkas bölgesinde ve Hazar havzasında enerji kaynaklarının gelişiminden çok uzakta kaldı. Gürcistan'a ve Yukarı Karabağ'a enerji ihraç etmesine rağmen Ermenistan hidrokarbon enerji ihtiyacını ithal ederek karşılıyor. Ermenistan'ın en mühim enerji bağları doğal gaz ve nükleer yakıt aldığı Rusya iledir. Son on yılda Ermenistan ekonomisinde az ilerleme gözleniliyor: GSMH'da sanayi ürünlerinin payı düşmüş, tarım ürünlerinin payı yükselmiş. Gerek hükümet, gerekse de yabancı bürokratlar ucuz ve kalifiye iş kuvvesinin olduğu iletişim teknolojileri sektörünün gelişim konseptini ileri sürmüşler. Ülkede nispeten açık yatırım ortamı mevcuttur. Bundan sonra da yabancı yatırımları çekmek için liberal yatırım ortamının sağlanması için çaba gösterilmelidir.

Gelecek senaryolar için ilkin neticeler

Tarafların barışmaz mevkilerini dikate alırsak şimdiki çıkmaz durumun devan edeceği ihtimal ediliyor. Dolayısıyla 2020 yılına kadar Yukarı Karabağ münakaşasının çözüm şansı azdır ve bu da bölgeyi olumsuz etkileyecektir. Mümkün çözüm yolları (Doğu Timor örneğinde olduğu gibi tam b ağımsızlık, Bosna prensibine uygun federal çözüm) düşünülebilmesine rağmen her iki taraf bu çözümleri kabul etmeyebilir. ABD ve Rusya tarafında her iki tarafa taviz vermeleri için baskı yapılarak çözüme ulaşmak mümkündür. Dolayısıyla, gerçek çıkmaz durum, muhtemelen uzanacaktır.

6. Araştırma. Ermenistan'da Eğitim Senaryoları.

Araştırma konusu

Ermenistan eğitim sisteminin en ihtimalli evrim yollarının araştırılması Baz eğitim senaryosu hakkında varsayımlarda bulunmak.

Araştırmanın aşamaları

1. “Büyük dünyada küçük Ermenistan” senaryosunun hazırlanması.

2. Ermenistan Cumhuriyeti arazisinde alan çalışmaları: önemli şahıslarla mülakat, son sınıf öğrencilerinin “kalık bilgilerinin” testlendirilmesi, incelemelerin istatistik analizi, raporun müzakeresi.

3. Eğitim süreçlerinin senaryolaştırılmasının özelliklerinin belirlenmesi.

4. Dünyadaki eğitim eğilimlerinin analizi

5. Baz senaryo hakkında varsayımların yapılması.

Teklif edilen senaryoların özetleri

“Vatan savunucuları” – endüstriyel, dahili ve kolektif eğitim. Senaryonun mahiyeti –bölge ölçütlerine göre yüksek eğitim düzeyinin sağlanması hesabına gelişimin elverişsiz eğilimlerine hareketsiz mukavemet. Klasik Sovyet eğitim sistemi yeniden oluşturuluyor: yaş ayırımına göre ilk, orta, üst ve yüksek. Kolektifçilik, Vatan sevgisi, hayata inam ve ilkin alışkanlıkla eğitiminin alındığı ilkokula (1-4. sınıflar) önem veriliyor. Ortaokul disiplin ve kişisel disipline hizmet ediyor. Üst sınıflarda ve üniversitelerde dar alanlarda kalifiye uzmanlar hazırlanıyor.

Bu senaryonun meziyeti orta eğitim düzeyinin yükseltilmesidir, kusuru ise rekabetin olmaması ve uluslararası eğitim normlarına uymamasıdır. Bu kusurları düzeltmek için eski Sovyet ve çağdaş Japon eğitiminin üstün taraflarını ele alarak Amerikan eğitim

sistemine uyarlanan bu senaryonun diğer versiyonu, “Dünya vatandaşı” adlı senaryo hazırlanmıştır.

“Ben Ermeni’yim” – geleneksel, dışa yönelik (Ermenistan dışı alanlara eğilimli), “aile değerleri”ne yönelik eğitim.

Eğitim modeli endüstri öncesi (geleneksel) karakterlidir ve Ermeni okullarının uluslar arası suç örgütleri için kadrolar (paralı asker, uyuşturucu tacirleri, diğer yasa dışı failer) hazırlayan ocağa çevrilmesine yardım ediyor. Şimdiye kadar düşünülmeyen yapılan yapılmış eğitim reformları neticesinde bu senaryonun gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Bu senaryonun diğer versiyonu “Ben Tüccarım” olup burada öğrenciler yabancı dilleri (Rusça, İngilizce, Farsça) daha iyi öğreniyorlar ve ciddi “seçim piramidi” uygulanıyor.

“Dayak bölge” – Gürcistan ve Azerbaycan eğitim sistemlerini ABD mali yardımlarıyla Amerikan örneğinde yapılanmasını içeren senaryolar. Lise ve üniversite öğrencilerinin Amerika’da staj yapma imkanları mevcuttur. Batı eğitim sisteminin oluşumu İran’ı ciddi etkiliyor ve İran, ya Rusya ile (muhtemelen Ermenistan üzerinden) işbirliğini artırıyor, ya da Batı’ya kendi kimliği ve kendi eğitim sistemi ile karşılık veriyor. Bu senaryoda Ermenistan Cumhuriyeti eğitim sistemini “müstemleke ülkeleri için standart Amerikan projesi” üzere kuruyor. Bunun için şimdiden projelendirilme faaliyetleri başlatılmalıdır: mezunların Amerikan taleplerine cevap veren sertifika sisteminin hazırlanması (2010 yılına kadar), çeşitli tabaklardan öğrencilerin eğitim eşitliği sağlayacak yasa değişikliklerinin yapılması (2008 yılı), orta öğretimde bazı derslerin İngilizce verilmesi. Bu tedbirler diasporada olumlu karşılanacak: bu senaryo ile Ermenistan’ın dünya ekonomik sistemine entegre olması hızlanacak.

“Geleceğin İnsanı” senaryosu eğitim müesseselerinin yavaş değişimi ve hatta sağlanması koşuluyla eğitim içeriğinin köklü değişimini ön görüyor.

7. Araştırma. Göç Nasıl “Döndürülür”?

Araştırma grubu

Armen YEGHIAZARYAN – Grup Başkanı

Vahram AVANESIAN

Nelson SHAHNAZARYAN

Araştırmanın amacı göç problemlerini, Ermenistan’da göçün tarihini incelemek, gelecekte göçün muhtemel gelişim senaryoları tahmin etmek.

Araştırmanın esas sonuçları

Geçen yüzyılın yetmişli yıllarından itibaren göç Ermenistan için problem olmaya başlamıştır. Sonraki olaylar – 1988 depremi, Karabağ münakaşası, bağımsızlığın ilanı ve 1991-1993 yıllarındaki ekonomik kriz ülkeden göçenlerin sayısını aşırı derecede artırdı. 1994 yılında ekonomik büyümeğe geçilmesi göç sayısını azaltarak sabitleştirmesine rağmen, resmi hesaplara göre 1989-2002 yılları arasında Ermenistan’ı 800 000 kişi terk etmiştir.

Göçle ilgili açık kaynakların analizi neticesinde başlıca göç sebebinin ekonomik olduğu belirlenmiştir. Göçmen erkeklerden %80’i, kadınlarinsa %60’ı işsizlik ve maddi yoksulluk nedeniyle göçtüklerini bildirmişler. Göçenlerin tahminen yarısı geçici, para kazanmak için gitseler de, kalan yarısı dönmek üzere gidiyorlar. Gidenler genelde Rusya’ya gidiyorlar.

Araştırmada göçün cins, yaş ve eğitim yapısı da incelenmiştir. Para kazanmak için gidenlerin içinde çalışma yaşlı erkekler üstünlük teşkil ediyor, ülkeni daimi terk eden şahısların cinsel ve yaşsal yapıları az spesifik. Her iki halde de ülkeyi terk edenlerin eğitim düzeyi, ülke ortalamasından yüksektir.

Göçün esas olumlu ve olumsuz sonuçları da belirlenmiştir. Göçün en önemli olumu neticesi – para transferi. 2001 yılında dışarı-

dan ülkeye GSMH'nın %11'i kadar para girmiştir ki, bu da ülkenin maliyeleştirilmesinde en büyük dış kaynak olmuştur. Göçüm olumsuz sonuçları da incelenmiştir. Göçün bu gün de devam eden nüfus azalmasında başlıca etken olması endişeye neden olmaktadır.

Göç verileri ve ülkenin gelişim eğilimlerine, özellikle çalışan nüfusla ve ondan elde edilen gelirin dinamiğine esaslanarak, araştırmada 2003 – 2020 yıllarında göç kapasitesinin sayısal hesaplanması ve nüfus sayısı ile ilgili iki tip senaryo önerilmiştir. Her iki senaryoda göç kapasitesinin düşüşü tahmin ediliyor, sadece hız farkıyla. Senaryolara göre göçün esas sebebi yine de işsizlik olacak, fakat ikinci, iyimser senaryoya göre iş yerlerinin sayı önemli derecede artacak. Bu tahmin, 1994 – 2001 yıllarından farklı olarak, verimlilik artışının yeni iş yerlerinin açılması ile takip edileceği ve ekonomik büyümenin her puanının iş yeri sayısını yarım puan artıracığı varsayımına dayanıyor. İyimser senaryoya göre, 2013 yılından itibaren nüfus sayısı 2,762 milyondan başlayarak artacak.

Esas senaryoya göre, her ekonomik büyüme puanına 0,1 iş yerinin artım puanı uygun geldiği (2002 yılı için gerçek rakamlar) için nüfus sayısının düşüşü 2020 yılına kadar devam edecek ve nüfus sayısı 2035 yılında 2,5 milyon seviyesinde sabitleşecek.

Senaryolar, göçün azaltılması ve hatta önlenmesi için yeni iş yerlerinin açılmasının çözücü önemini ve göçü önlemek amacıyla yeterli iş yeri açılması için çok zaman gerekeceğini vurgulamaktadırlar. Araştırmada göç siyasetinde mümkün olabilecek değişimler de ele alınmıştır. Gelecek senaryoları için üç esas meselenin büyük rol oynayabileceği kaydediliyor: oluşturulan iş yerlerinin miktarına bağlı olarak göçün sayısal tahminleri, para kazanmak için göçmenlere yönelik tanzim ve destek siyasetine geçilmesi ve onların haklarının korunması; AB ile mümkün entegrasyondan sonra göçmenlere münasebetin değişmesi.

8. Araştırma. Ermenistan: Küreselleşmiş Millet mi, Parçalanmış Dünya mı?

Araştırma konusu

Projenin amacı "Ermeni milletini içinde mevcut olan kültür tiplerini ve Ermeni milli özelliklerinin evrimini tasvir etmektir. Diğer deyişle, Ermenilerin çevrelerindeki dünyayı, biri birilerini, ülkenin geleceğini ve bu geleceğin gerçekleşmesi sürecinde rollerini nasıl gördüklerini anlamak.

Araştırma grubu

Kaia MILLER – Aslan Global (Baş Danışman)

Prabal CHAKRABARTI - Aslan Global

Tom SAMUELIAN – Arlex International

Esas sonuçlar

- Ermenistan Ermenileri uluslararası ilişkilerin önemli olduğunu, hali hazırda bu ilişkilerin iyileştiğini ve bunun Ermeni müesseseleri için gerekli olduğunu sanıyorlar.
- Ermenistan nüfusunun üstün çoğunluğu hükümetin esas görevlerinden birinin, gerekirse özel sektöre de müdahale ederek, ülke vatandaşlarının ekonomik refahını temin etmek olduğunu sanıyorlar.
- Ermenistan ve diaspora arasında önemli fikir ayrılığı jeopolitik alanında mevcuttur. Diaspora Ermenileri Ermenistan'ın komşularıyla münasebetlerinin iyileşmesinde yerlilere göre az meraklıdır. Bundan başka, diasporanın eğilimi Ermenistan'da özel sektörün öncelikli rolü yönündedir.
- Ermenistan'ın seçtiği yolun doğruluğuna münasebette de fikir ayrılığı vardır. Ermenistan Ermenileri değişimleri çok güncel sanarak, uzun vadeli perspektiflerle az ilgileniyorlar.

- Araştırma neticesinde düşüncelerine göre Ermeniler 5 gruba ayrılıyor. Araştırmacılar, bunlar arasındaki ayrılıkların anlaşılması ve Ermenistan'ın uzun vadeli amaçları namına onlar arasında ortak noktaların bulunması gerektiğini vurguluyorlar:

Emin ortaklar – Sorgulananların %29'nun bulunduğu en büyük grup. En az tatminkar, az gururlu ve saf olsalar da, kendi gelecekleri üzerinde çok kontrol hissine sahiptirler ve değişimlere çok hazırdırlar. Onlar özer sektörü yeterince başarılı buluyorlar, hükümete becerikli ve ilgili ortak gibi bakıyorlar. Uluslararası ilişkilerin önemli olduğunu düşünüyor ve amaçlarına ulaşmak için ısrarla çalışıyorlar. Bu grup en iyimser grup olup, diasporanın yapabileceği katkıya ciddi yanaşıyorlar.

Emek sever figüranlar – Sayıca ikinci grup (%23). Onlar en çok hükümetin ekonomide yönetici rol alması ve dikkati uluslararası ilişkilerin kurulmasına yöneltmesi gerektiğine inanıyorlar. Rüşvetçiliğin tüm belanın kaynağı olduğuna az inanıyorlar. Onlar Ermenistan vatandaşlarının değişime hazır olduklarını ve ülkenin gereksinimlerini bildiklerini düşünüyorlar. Onlar diasporanın Ermenistan'ın refahı ile ne kadar ilgili olmaları meselesinde nötr mevki tutuyorlar ve devletin yönetici rol aldığı ekonominin desteklenmesi için çok çalışmaya hazırdırlar.

Merak etme, mutlu ol – sorgulananların %20'nin dahil olduğu grup için Ermeni olmak en büyük gurur kaynağıdır. Bunlar ısrarlı çalışmayı en az değerlendiriyorlar ve hayatlarını kontrol etmediklerini düşünüyorlar. Onlar hükümetin ekonomide rolü, hükümetin uygunluğu, diasporanın ilgisi, rüşvetçilik ve bürokrasi ile ilgili zorluklar hakkında fikirlere sahip değiller.

Rüşvetçilikle savaşanlar - %16'lık bir grup, Ermenistan'ın refahı önünde esas engelin rüşvetçilik ve bürokrasi olduğuna inanıyor. Onlar uluslararası ilişkilerin her derde

ilaç olacağını sanmıyorlar. Eğer rüşvetle mücadeleye kazanılırsa, ekonomide yönetici rol özel sektörde olmalıdır fikrindedirler.

Hayal kırıklığına uğramış kapitalistler - %12'lik en küçük grup Ermenistan'da mevcut problemlerin çözüm yollarını görmüyorlar. Onlar hükümetin ekonomiyi yönetmemeli olduğuna inanıyorlar, ama özel sektörün de ekonomiye rehberliğe hazır olmadığını sanıyorlar ve Ermenistan'ın geleceği konusunda en az iyimserdirler.

9. Araştırma. “Büyük Dünyada Küçük Ermenistan”

Araştırma konusu

Araştırmada Ermenistan Cumhuriyeti jeoekonomik “çerçeve” odaklanılıyor. Araştırmanın amacı ülkenin siyasi-iktisadi sisteminin evrim en ihtimalli yollarının belirlenmesi ve ülke gelişiminin Baz senaryosu hakkında varsayımların hazırlanması.

Araştırma neticesinde dört senaryo önerilmiştir:

“Dağlar ve deniz” – Senaryo, ülkenin şimdiki alt yapı engellerini aşamayacağı ve dolayısıyla bölge ve dünya pazarlarına giremeyeceği ve kapalı ekonomik sistem oluşturmak zorunluluğunda kalacağı varsayımı üzerinde kurulmuştur. Ülkenin ekonomik durumu kötüleşiyor, bunu sermayenin dışarıya kaçıışı ve göçün büyümesi takip ediyor.

Gelişmiş ülkeler Ermenistan'ın serbest kaynaklarını göç ve sermaye kaçıışı vasıtasıyla kullanıyorlar, sonuçta bu ülkeye ekonomik ilgilerini kaybediyorlar. Ülke arazisi stratejik önem taşımadığından Ermenistan kendi başına bırakılıyor.

Zamanla, hammadde ve enerji yetmezliği, iç piyasanın düşük kapasitesi ve dış pazarda çıkışın olmaması neticesinde Ermenistan sanayisizleşiyor (de-endüstrizasyon). Yaşam düzeyinin düşüşü kadroların kentte köye

akışına sebep oluyor, ekonomik hayatın merkezi az gelişmiş tarım üretimi yönüne kayıyor. Diğer deyişle Ermenistan'da geleneksel gelişim fazının restorasyonu başlar. Bir anlamda Ermenistan tarihi, ülkenin "dünya taşrası" olmasıyla kapanıyor.

On – on beş yıl içinde Ermenistan arazisinin büyük bir kısmında "dağ tipli" küçük feodal devletlere uygun ekonomik münasebetler sistemi oluşuyor. Olayların böyle gidişatını "Ermenistan'ın Afganlaşması" da adlandırmak mümkündür.

Bu senaryo cazibeli olmasa da, katas-trofik de değil: Ermeni halkı kendi jeokültürel unikallığını (emsalsizliğini) – Ermeniliklerini koruyor.

"Ermeni dünyası" – Dış jeoekonomik mekanizmalar sayesinde Ermenistan'da geleneksel ve endüstriyel fazlar arasında denge sağlanılıyor, diaspora hem milletin uzayda gelişim şekli, hem de ülkenin "dış dünya" ile jeoekonomik etkileşim şekli oluyor.

2003-2007 yıllarında diasporanın elit dairelerinde Ermenistan Cumhuriyeti için yeni gündem hazırlanıyor: "Yekpare Bölünmüş Halk". 2008-2015 yılları arasında, Ermenistan'ı insan kaynağı ve Ermeni emsalsizliği etalonu gibi, diasporanı bu emsalsizliğin başka dünyalara ileticisi gibi içine alan tek şebekeli ekonomik (ticari) yapı oluşturuluyor.

"Güney Kafkas jandarması" – Bu senaryo dış askeri, dini-etnik tehditler dikkate alınarak ve Ermenilerin Karabağ savaşında kazandıkları statüye esaslanarak hazırlanmıştır. Senaryoya göre Güney Kafkas'ta nispi barış sağlanılıyor, ABD yavaş-yavaş bölgeden sıkıştırılıyor ve her türlü askeri, ekonomik yardım alan Ermenistan, gayri-resmi olarak "Rusya'nın Kafkas'ta salahiyyetli temsilcisi" statüsünü kazanıyor.

"Ön Asya nakliyat halkası" - Bu senaryo, Ermenistan'ın Rusya veya Avrupa post-endüstriyel projesine katılması varsayımı

üzerimde kurulmuş. Büyük devletlerin himayesinde, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye, Irak ve İran'ı için alan Ön Asya alt-yapı birliği kuruluyor.

10. Araştırma. Kendi Çıkarlarını Veya Kamu Çıkarlarını (?) Koruyan Patronlar

Araştırma grubu

Armen EGHIAZARYAN – Grup Başkanı

Vahram AVANESYAN

Nelson SHAHNAZARYAN

Araştırma amaçları

- Ermenistan'ın bu etkin grubunun ülkede iş yapmak ortamı, devletle, toplumla karşılıklı ilişkiler hakkında tasavvurlarını analiz etmek,
- Toplanmış materyal esasında ülkede sosyo-ekonomik durumun orta vadeli gelişim senaryosunu hazırlamak.

Esas neticeler:

1. Demografik ve sosyo-psikolojik özellikler.

Ermenistan'da tüm patronlar erkeklerdir. Ortalama yaşları 50'ye yakındır. Hepsi çeşitli alanlarda – ekonomi, mühendislik, pedagoji, felsefe vs. - üniversite eğitimi almışlar. Onlar hakkında "şüpheli geçmişe sahip mahalle kabadayıları" gibi fikirler gerçeğe aykırıdır. Onların çoğu geçmişte mühendislik, yöneticilik, öğretim üyeliği vs. yapmışlar. Ama hiç biri çağdaş biznesin iktisadi, felsefi ve ahlaki esasları hakkında sistematik bilgi almamışlar, her şeyi deneme yanılma yöntemiyle öğrenmişler. Sovyet hakimiyetinin son on yıllarında formalaşmış ideolojik arsızlık, genel rüşvetçilik ve düşük çalışma etiği, onların kişisel özellikleri, hayat felsefeleri ve değer sistemlerine yansımıştır.

2. İş hayatının felsefesi ve etiği.

Bu gün Ermenistan'da iş hayatı çok karmaşık hukuki, siyasi ve sosyo-psikolojik ortamda yürüyor. Devlet kurumları, ortakları, rakipleri vs. ile münasebette Ermeni patronlar yazılmış ve yazılmamış kanunlara esasen faaliyet gösteriyorlar. Kanun önünde eşitlik laftadır. Yeni, büyük oyuncuların (cümleden yabancıları) meydana çıkışı, özellikle devletin birinci şahıslarının izni olmadan, çok zordur.

Ermenistan'da hem "aşağıdakiler", hem "yukarıdakiler" böyle belirsiz, mat ve tehlikeli ortamda yaşamaktan yorgun düşmüşler. Toplumda Kanunun aliliğine talep yükseliyor.

3. Devletle ilişkiler.

Devlet, onun mekanizması ve kurumları Patronlar tarafından istenilen anda onların iş hayatına ciddi zarar verebilecek tehlikeli kuvvet gibi algılanıyor. Bu şartlarda patronların devlet siyasetine ve kurumlarına etkisi aşağıdaki yollarla gerçekleşiyor.

a)Cumhurbaşkanı ve çevresi ilişkiler, b) yürütme, yasama, kuvvet birimlerinde, meclisteki ilişkileri vasıtasıyla çıkarlarının korunması, c) sivil toplum örgütleri, partiler ve medyaya baskı, d) "kendi" arazilerindeki mülki amirler üzerinde kontrol kurmakla, e) meclise ve hükümete direk girmekle.

4. Sosyal sorumluluk

Patronlar mahalli sorumluluğa meyil-lidirler. Çalıştıkları bölgelerde veya memleketlerinde eğitim, sağlık, kültür kurumlarını destekliyor, ihtiyacı olanlara yardım ediyorlar. Onlarda ülkeye karşı sorumluluk hissi gözlenmiyor.

Gelişim senaryoları

Ülkede sosyal ekonomik durumun gelişimi için iki senaryo öneriliyor.

Gerçek varyantta gelecekte durumun değişmeyeceği, aynı koşulların:

- Üstlerde tüketim hırsı ve olumsuz ah-laki ve psikolojik hava
- Şeffaf olmayan ve tahmin edilemeyen iş hayatı
- Devamlı devlet tarafından olumsuz müdahale tehdidi
- Büyük iş adamlarının sınırlı sosyal so-rumlulukları

devam edeceği varsayılıyor. Bu varyanta Ermenistan uzun süre (belki de devamlı) üçün-cü dünya ülkesi kalacaktır.

İyimser varyantta Cumhurbaşkanı ve üst tabakanın çabalarıyla toplumda sosyal dayanışma havasının yaratılması, yıllık %15 ekonomik büyümenin temin olunması müm-kün olacak ve orta vadede gelişmiş ülkelere yaklaşılabilecektir.

11.Araştırma. Yekmillilik: Ermenistan'da Gayri-Ermenilerin Hayatı

Araştırmacı

Dr. Lucig H. DANIELIAN –Ermenis-tan Amerikan Üniversitesi, Politik Araştırmalar Merkezi

Mümkün senaryolar

Araştırma yabancıların günlük hayat-ta ve hükümet bürokratları ile ilişkilerinde devamlı engellerle karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Aynı durum ülkede yaşayan et-nik azınlıklara da aittir. Bu problemler kal-dırılmadıkça, en ihtimalli senaryo şöyledir. Suriye'ye benzer "bölgesel gelişim". Sözde gelişim, göç devam ediyor, kvazi-demokrasi oluşuyor. Yakın Doğu ve Asya ülkelerinden gelenlerin Ermenistan ortamına iyi uyum sağ-lamaları Ermenistan'da bu senaryonun ger-çeğe daha yakın olduğunu gösteriyor. Bunu adı geçen bölgelerden gelerek Ermenistan'da yüksek eğitim alan öğrencilerden de görmek mümkündür.

Eğer Ermenistan'da demokratik sistem ve devlet düzeni oturursa ve bu yolla Ermenistan Avrupa'ya bağlanırsa, açık topluma sahip millet mutlak bağımsız olacaktır.

12. Araştırma. Kilise, Devlet ve Ermenistan'da Din

Araştırma konusu

Bu araştırma Arak-29 Fondu'nun desteği ve Dr. Tom SAMUELIAN'ın koordinatörlüğünde yapılarak, araştırmada Ermenistan'ın gelişmiş ülkeye çevrilme yolunda kilisenin ve dinin rolü incelenmiştir.

Mümkün senaryolar

2020 yılı senaryolarında kilisenin Ermeni milletini birleştirici, örnek devletin yaratılmasına imkan verecek değerler sistemi oluşturmak amacıyla ahlaki yönden eğitici rolü esas olarak ele alınmıştır. Araştırma da kilise ve dinin gelişiminin altı örneği teklif edilmiştir:

1. *Ayrılmış kilise kenardadır.* Kilise devletten veya insanlardan aralıdır. O kendini koruya ruhani kuruma çevrilmiştir. Neticede ruhbanlara saygı azalıyor. İnsanlar başka dinlerdi ruhi gıda arıyorlar, hurafelerde rahatlık buluyorlar.

2. *Kilise devlete karşı.* Kilise ve devlet hem Ermenistan'da, hem diasporada milletin önderi olmak uğrunda mücadele ediyorlar.

3. *Yeni denge.* Kilisenin kendi faaliyet alanı vardır ve devletin rolüne dokunmuyor.

4. *Umum milli kurum.* Ermeni kilisesi gölge devlet rolüne dönüyor. Devlet millete liderlik edecek kadar güçlü değil.

5. *Laikleşmiş ve tecrit olunmuş kilise.* Laikleşme, küreselleşme ve tüketim meraklarının teşviki Ermeni kilisesinde üstünlük kazanıyor, manevi güç olarak etkisini kaybediyor.

Sonuncu senaryo bu günkü gerçekliğe daha yakın görülüyor.

13. Araştırma. Kültür, Ekonomi, ve Milli Farklılıklar

Araştırma konusu

Bütün küçük milletler gibi Ermeni kültürü riskle karşı karşıyadır. Küreselleşme, dağınıklık, sovyetleşme ve asimilasyon Ermenilerin neredeyse tümünü iki veya çok kültürlü yapmış. Belirli sanat türleri ve kültürün bazı alanları, özellikle popüler kültür (mesela filmler, kayıtlı musiki, masraflı olduklarından geniş tüketici pazarı olmadan mevcut olamaz. Edebi kültür gibi alanlar ise tehlike diasporada Ermenice okuryazarların sayının düşmesi ile meydana çıkmaktadır.

Araştırma grubu

Arak - 29 Fondu'nun desteği ve Dr. Tom SAMUELYAN'ın koordinatörlüğünde Ermenistanlı sosyal bilimciler, hukukçular ve iktisatçılardan oluşmuştur.

Esas sonuçlar

1. *Sınırlı kaynaklar.* Ermenistan büyük kültür mirasına sahiptir, ama şu an bu kültürü korumak için kaynaklar çok sınırlıdır. Küçük ülkelerin çoğunun kültürü gibi Ermenistan kültürü de küreselleşme tehdidi ile karşı karşıyadır. Bundan başka çağdaş vasıtaların (filmler, çizgi filmleri, dramlar, tiyatrolar, klasik musiki, opera) çok pahalıdırlar. Hamilik ve Pazar etkisi Ermenistan kültürünü tahrif edebilir. Sanat ve bilim adamları devlet desteğine muhtaçtırlar ve ülkedeki piyasa ekonomisinin mengenesinden kurtulamıyorlar. Kuşakların değişmesi ile parasızlıktan grafik sanatlarda, musikide, mimarlıkta, edebiyatta ve sinematografide gerileme olabilir. Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan ve Yakın Doğu arazilerinde Ermeni mimarlık abidelerinin yok olma tehlikesi iddiası öne sürülüyor.

2. *Ermeni kültürünün farklı cibetleri.* Emsalsiz dile ve alfabeyle sahip Ermeni kültürü, özellikle dile dayalı kültür çok kompikedir. İki lehçe (Doğu ve Batı lehçeleri) ve iki orfografi - yazı kuralları (Klasik ve Sovyet) mevcuttur. Dolayısıyla bilişim çağında alfabe ve yazı kuralları probleminin acil olarak çözümlenmesi gerekiyor. Kültürün korunması bir nevi dağınıklığa ve Sovyet baskısına direnç vasıtasıydı. Kültürün doğal yolla gelecek kuşaklara iletilmesi, Ermenistan'da şehirleşme ve Sovyetleşme neticesinde, diasporada ise dağınıklıktan dolayı dönüşümsüz olarak kırılmıştır.

3. *Kilise.* Post-Sovyet dönemindeki Ermenistan'la laik diasporanın Ermeni kültürünün Hıristiyan temeline münasebetlerinde ki farklılıkların olması toplumu Ermeni kültürünün büyük bir kısmında ayrı satıyor.

4. *Yabancılaşma/Tabrif/Küreselleşme* Ermenilerin çoğunu iki veya çok kültürel yapmıştır. Dejenere Ermeniceye sahiplik ve dil bilmediklerinden dolayı Ermeni kültürünün büyük bir kısmı diaspora için ulaşılmazdır. Diasporadaki asimilasyon Ermeni kültürünün tüketici temeli için de tehlike oluşturuyor.

5. *Kültür turizmi, İnanç turizmi.* Ermeni kültürünü turizm yolu ile bağımsız yapmak imkânları.

Kültürle ilgili senaryolarda Ermeni Kültür mirasının korunma imkanlarına, Ermeni kültürü için piyasa oluşturmak ve küresel kültür sisteminde Ermeni kültürüne yer bulmak imkanlarına ağırlık veriliyor.

* * *

İkinci Genel Toplantıda grup yöneticilerine aşağıdaki tavsiyeleri içeren sunum şemaları teklif edilmiştir:

1. Aşağıdakileri içeren tamamlanmış esas senaryolar takdim edilsin:

a. Hareket verici güçler, kahramanlar

b. Sosyal hayatın anahtar alanlarındaki değişimler

c. Olumlu senaryolarda yanlışlar ne olur?

d. Olumsuz senaryolardan nasıl kaçınılır?

e. Sonuçta “ne yapmalı ve neyi yapmamalı?” sorularına cevaplar oluşturmak.

2. Aşağıdaki esas bilgileri kullanmak:

a. Nüfus: rakamlar, yapı, çalışma durumu ve yaşam kaynakları, “sosyal gerilim”in seviyesi ve kişilik değerlendirmeleri

b. Ekonomik alan ve GSMH'nın miktar ve yapısındaki değişimler

c. Siyasi sistemin değişimi ve devletle sivil toplumun karşılıklı etkileşimi

d. Diaspora ve metropol arasındaki münasebetler

e. Yakın (Türkiye, İran, Gürcistan, Azerbaycan) ve uzak (Rusya, ABD, AB) komşular ile münasebetler

f. Eğitim ve sağlık alanlarındaki değişimler

g. Rüşvet problemi

Toplantının sonunda oylama neticesinde çok ihtimalli ve az ihtimalli, en çok istenilen ve en az istenilen senaryolar belirlenmiştir.

3. *Aşama*

• Proje iştirakçilerin ikinci genel toplantısı materyallerinin işlenmesi. Materyal ve araştırmaların takdimi.

• Proje iştirakçilerin üçüncü genel toplantısında müzakere için konuların belirlenmesi, projenin yekunlaştırılması.

• Projenin potansiyel sonucuna odaklanma.

• PR kampanyasının ve medya planını nihai olarak hazırlanması ve uygulan-

ması, proje sonuçları ile amaçlanan dinleyiciler arasında iletişimin kurulması.

- Proje ürünü tüketicilerinin teşhisi.
- Senaryo yazarlarının aranışı ve senaryo çalışmaları.
- Hazır senaryoların iştirakçilere takdimi, gruplarda çalışmaların devam ettirilmesi, gereken değişikliklerin ve ilavelerin yapılması.
- Tartışmaların tamamlanması, materyallerin dakikleştirilmesi.
- Açıklamalar da dikkate alınarak yazarlarla birlikte materyallerin tashihi.

- Nihai senaryoların, video ürünlerin, öykülerin, filmin hazırlanması.

Üçüncü aşamanın sonu – Proje iştirakçilerinin Üçüncü ve Nihai Genel Toplantısı.

23-26 Ekim 2003, Erivan, Ermenistan.

Bu toplantıda aşağıdaki başlıklar altında tamamlanmış dört çalışma senaryosu sunulmuştur:

1. Ermenistan: 30 yıl yazışmak hakkıyla
2. Hayatta kalmaktan gelişmeğe doğru
3. Dönüş: Ermenistan ve AB
4. Rusya'dan sevgilerle